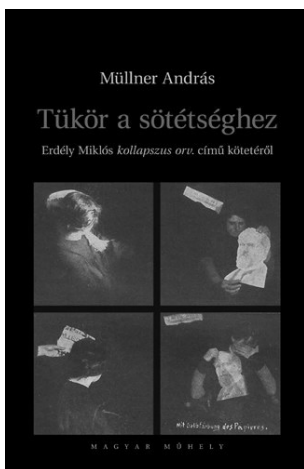

DARIDA VERONIKA

Tükör által

MÜLLNER ANDRÁS: TÜKÖR A SÖTÉTSÉGHEZ.
ERDÉLY MIKLÓS KOLLAPSZUS ORV. CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Magyar Műhely Kiadó
Budapest, 2016
195.old, 2500 Ft

„És tükröt szervezel a sötétséghez, hogy tükröztesd a sötétséget mindenféle szögben, és a lenti tükröt fönn is használhatod.”

Az idézet Erdély Miklós *miserere orv.* című verséből van, ez a *kollapszus orv.* kötet első szövege, mely mintegy összefoglalását is adja a műnek, egyszerre felmutatva annak különleges szerkesztési módját (a számozott strófákat, a kollázs technikát), nyelvezetét (mely egyszerre idézi a hétköznapi abszurd, a profán misztikus és a tudományos diskurzust), valamint tematikáját, mely makacsul a történelem által ütött sebeket kutatja. A *miserere* egyszerre jelent vallási értelemben vett könyörgést és orvosi értelemben vett bélsárhányást. A magas és a mély, a fenséges és az alantas megszüntethetetlen dialektikája figyelhető meg ebben, ahogy az egész kötetben is, melynek címe – nem véletlenül – idézi ezt a nyitó verset. Az összeomlás (*kollapszus*), a sötétségbe való alászállás, csak akkor lehet teljes, ha a kék ég végtelenjével állítjuk szembe, a maga végtelenségében. Müllner András azonban nem gnosztikus, metafizikus vagy egzisztencialista olvasatát akarja nyújtani a *kollapszus orv.*-nak, hanem megpróbálja újra kontextualizálni a szöveget, új referenciák felől olvasva, egy szövegközeli és alapos elemző munkát végezve. Mindehhez előzetesen fel kell tennie azt a kérdést, hogy az irodalomtörténeti hagyományban hol helyezhető el Erdély Miklós költészete. Az 1974-ben, a párizsi Magyar Műhely kiadásában megjelent mű, melynek publikálására akkor egyetlen magyar kiadó sem vállalkozott, Erdély egyetlen életében kiadott kötete maradt. Már pusztán emiatt is igényt tarthatna az érdeklődésre, főleg mivel ez a kiadvány – ahogy 1991-es újrakiadása is – kereskedelmi forgalomban már szinte fellelhetetlen. A 60-as, 70-es évek elhallgatott, néma hagyományához tartozott (bár Tábor Ádám már a 70-es években fontos tanulmányt szentelt neki), a hivatalos kultúrkritikában csak Szegedy-Maszák Mihály írt strukturalista elemzést róla, mely

szintén nem jelenhetett meg. Mára már egyértelmű, hogy Erdély műve kultikussá vált a következő nemzedék, így Esterházy Péter vagy az Örley-kör tagjai számára, ugyanakkor Müllner András azt is hangsúlyozza, hogy már saját kanonizált kortársai közül is néhányan – mint Pilinszky vagy Tandori – lelkesen elismerték költészetét. „Ez az! Így kell ismételni!” – egy anekdota szerint így kiáltott fel az *antiszemponot* hallgató Tandori, még ha talán nem is a vers legadekvátabb pontján. Mégsem lett volna Erdély költőként annyira *ködlovag*? Müllner András válasza erre egyszerre nem és igen. Erdély költészete mintha még mindig keresné a helyét, egyfajta látens és kísérteties hatást fejtve ki az őt követőkre. Ez az elbizonytalanító és nyugtalanító hatás elsősorban abból adódik, hogy a nyelv uralhatatlanságát, a jelentés bizonytalanságát és lezárhatatlanságát tárja fel. Ennyiben radikálisan nyitott műnek tekinthető. Ugyanakkor ez a nyitottság összefüggésben áll azzal, hogy Erdély mintha folyamatosan a nyelv deterritorizálására törekedne. Ezért olvasható együtt Deleuze-Guattari *Kafka* könyvével, ahol Kafka mint a kisebbségi irodalom képviselője jelenik meg. Persze, ahogy ezt az összevetés is hangsúlyozza, a Prágában németül író zsidó Kafka nyelvi pozíciója eltér Erdélyétől, aki mégiscsak az anyanyelvén, az itteni többség nyelvén ír. A többség nyelve azonban a diktatúrák nyelve is, így Erdélynél minden nyelv elleni támadás a hatalom által uralt diskurzusokkal fordul szembe. A nyelv összetörése, a nyelvi kötöttségek fellazítása ezért tekinthető valódi tettnek. Müllner András könyve hosszasan elemzi az Erdély költészetében bekövetkező paradigmaváltást: az esztétikától az etika felé való fordulást. A kategorikus költészet már nem a nyelv (a szójátékok) hanem a kijelentések és cselekedetek (beszédaktusok) szintjén nyilvánul meg. A „nyelv végére érés”, melyet Erdély maga hangsúlyozott, az adott nyelvből való szökésvonal kirajzolását is jelenti.

Nem meglepő, hogy a *kollapszus orv.* távolról sem tekinthető hagyományos verseskötetnek: a négy nagy fejezetre – *kiragadott, néhány, hangos, számos* – tagozódó szövegegyüttes folyamatosan átírja a költészet kategóriáit. Találhatók ebben szabadversek, konkrét versek, perforált versek, hangjátékok, multiplatform kísérleti szövegek, tézissorozatok, éppúgy, mint allegorikus természetfilozófiai költemények. Ha némiképp anakronisztikusnak tűnne ez utóbbi műfajmegjelölés, elég Walter Benjamin *A Német szomorújáték eredetéről* című nagy tanulmányára gondolnunk, mely vitathatatlanul a 20. század egyik legfontosabb művészetelméleti szövege. Ennek nyomán a *Dirac a mozipénztár előtt* is olvasható olyan allegorikus szomorújátékként, melynek fő témája az ember és a természet szembenállása, aminek következtében az ember „az igazság áramlásának irányával” is szembehelyezkedik. Az emberi megismerés reménytelenségét megszólaltató („Hogy van tehát?”, „Hagyjuk ezt”) szöveg hangvétele erősen melankolikus. A benjamin hatása azonban nem csak itt érhető tetten, hanem az Erdély montázstechnikája mögötti elméletben is. Benjamin a kép kapcsán megfogalmazott tézise, mely szerint „a volt a Mosttal villámszerűen áll össze egyetlen konstellációvá”, éppúgy kiterjeszhető a kategorikus költészetre, ahol szintén „becsapódásszerű” hatásokkal találkozhatunk. Mindazonáltal fel kell tennünk a kérdést, hogy vajon ezek a becsapódások nem vezetnek-e katasztrófához? A *kollapszus orv.*-ban mi az, ami összeomlik? A válasz egyszerű: minden és mindig. Az egész kötet alapmotívumai ugyanazok, mint a *kollapszus* című záróverssé: a seb és a fájdalom. A szövegek háttérében végig ott áll a traumatizáló történelmi tapasztalat, így Müllner András jogosan nevezheti Erdélyt a holokauszt költészet avantgárd reprezentánsának.

A sebzettség tapasztalata ugyanakkor időben és térben lokalizálhatatlan: „A sebhelyet ne keresgélj. Először van a seb, aztán a helye”- olvashatjuk a *kollapszus* című versben, mely azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy még beforratlan, eleven, nyitott a seb. Ennek a fájó lüktetését érezhetjük a szerkezetben. A *kollapszus orv.* az összeomlás emlékműve, mely egybegyűjti a széthulló dolgokat, így mentve meg őket a feledéstől. Azonban, ismét Benjaminget idézve, „a megmentés mindig csak olyan dolgokon hajtható végre, amely a következő pillanatban már menthetetlenül elveszett”. A következő pillanat azonban már benne van a Mostban, ahogy ezt Benjamin és Erdély egyaránt tudta: „a katasztrófa nem a mindenkori előttünk álló, hanem a mindenkori adott”. Ezekkel a gondolatokkal némileg már elszakadtunk Müllner András interpretációjától, vagy inkább tovább folytattuk azt. A *Tükör a sötétséghez* ugyanis szintén egy nyitott mű, mely új kérdésirányokat vet fel, miközben vissza is vezet Erdély alapszövegéhez, melyet újraolvastat velünk. Ismét fel kell fedeznünk a *kollapszus orv.* értelmezésének végtelenségét, a benne megjelenő végállapot konstellációjára vonatkozóan, ahol csak egyetlen végső kérdés lehet legitim: „Még mindig vége van?”

